

Taja J. Gubenšek*

Zakaj je učna ura Cesarska himna postala uspešen pedagoški program?

Why has the Emperor's Hymn lesson become a successful pedagogical program?

Izvleček

V prispevku bom predstavila Cesarsko pesem (himno), ki je bila glavna tema pedagoškega programa razstave Homo sum – Ivan Hribar, ki jo je Mestni muzej Ljubljana pripravil ob koncu leta 1997. Učna snov je bila pripravljena po učnem načrtu izpred stotih let za takratne ljudske šole. V drugem delu prispevka razlagam potek učne ure in osebno izkušnjo v vlogi gospodične učiteljice. To je bil eden prvih primerov igrane vsebine muzejske pedagoške delavnice pri nas, učne ure pa so v Slovenskem šolskem muzeju v dvajsetih letih izvajanja postale fenomen med pedagoško ponudbo slovenskih muzejev.

Abstract

In this article, I will introduce the Emperor's Hymn as a main topic of an educational program within the Homo sum – Ivan Hribar exhibition, which the City Museum of Ljubljana organized at the end of 1997. The learning material is based on the curriculum of the Austrian Volksschule from the late 19th century. In the second part of the article I explain the course of the lesson and my personal experience in the role of Miss Teacher. That program was one of the first examples of a staged museum educational workshop in Slovenia and over the past 20 years in Slovenian school museum, such lessons have become a phenomenon among the educational offerings of Slovenian museums.

Ključne besede: Cesarska himna, Johann Gabriel Seidl, muzejske učne ure, razstava Homo sum ... Ivan Hribar

Key words: Emperor's Hymn, Johann Gabriel Seidl, museum lessons, exhibition Homo sum ... Ivan Hribar

Uvod

V pričujočem prispevku sem želela strniti nekaj spoznanj o začetkih pedagoškega programa Učne ure naših babic in dedkov, ki je pred dvajsetimi leti

* Taja J. Gubenšek, kustodinja, samozaposlena v kulturi, Slovenski šolski muzej, tajajg@gmail.com

združil dve državni ustanovi, Mestni muzej Ljubljana (danes Muzej in galerije mesta Ljubljane, MGML) in Slovenski šolski muzej (SŠM). Pedagoški del razstave *Homo sum* – Ivan Hribar in njegova Ljubljana, h kateremu me je povabila avtorica razstave Irena Žmuc,¹ je bil zasnovan drugače, zelo inovativno in je v ospredje postavil najznamenitejšo pesem Johanna Gabriela Seidla,² himno Cesarska pesem. Gradivo za učno uro je iz učbenikov in pedagoške literature zbrala prof. Tatjana Hojan, tedaj bibliotekarska svetovalka v SŠM.³ Poleg opisa nastanka učne ure in predstavitve Cesarske pesmi v drugem delu prispevka razlagam potek učne ure in svojo osebno izkušnjo v vlogi gospodične učiteljice.

Nove šole v popotresni Ljubljani

Ivan Hribar je postal župan po ljubljanskem potresu leta 1896. Na tem mestu je deloval štirinajst let s karizmo »najboljšega župana, ki še danes označuje njegovo osebnost«. ⁴ *Ljubljana, dolga vas*, je po njegovi zaslugi dobila sodobno urbano secesijsko arhitekturno podobo.⁵ V času do leta 1910 je bilo tako v Ljubljani zgrajenih več kot petsto novih stavb.⁶ Zgrajene so bile nekatere palače (Kresija, Deželni dvorec – današnja univerza, Filipov dvorec), spomeniki (Prešernov spomenik), mostovi (Tromostovje, Zmajski most), Prešernov trg, zgrajena je bila kanalizacija, delovati je začela prva elektrarna, mesto je dobilo telegraf in telefon, prve filmske predstave, vzpostavljen je bil javni prevoz s tramvajem, uvedene pa so bile tudi reforme v mestni upravi in šolstvu.

Po potresu je Ljubljana aktivno reševala vprašanje razvoja šolstva. Pri tem je imel veliko vlogo Ivan Hribar, ki je s prevzemom županskega mesta (1896) postal tudi predsednik ljubljanskega mestnega šolskega sveta.⁷ Njegova zasluga je, da je bila popotresna gradbena aktivnost zelo naklonjena pridobivanju novih šolskih stavb.

Ob desetletnici Hribarjevega županovanja je Ljubljana tako postala bogatejša za novo šolsko poslopje *Mestne slovenske dekliške osemrazrednice* (poslopje dekliške šole pri sv. Jakobu),⁸ ki je slovela »kot ena najlepših v deželi«. Ob tem je Hribar sprejel delegacijo učiteljstva mestnih šol z okrajnim šolskim nadzorni-

1 Dr. Irena Žmuc, muzejska svetnica, Muzej in galerije mesta Ljubljane.

2 Johann Gabriel Seidl (1804–1875), avstrijsko-nemški pesnik, avtor besedila Cesarske pesmi.

3 Taja Gubenšek, Kako sem postala »Gospodična učiteljica«, Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, 10, 2001, št. 2, str. 353.

4 *Homo sum...Ivan Hribar in njegova Ljubljana*, katalog ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana, Ljubljana 1997, str. 7.

5 Prav tam, str. 8.

6 Peter Krečič, Arhitektura in urbanizem popotresne Ljubljane, predavanje 18. 4. 2013, Ljubljana https://www.napovednik.com/dogodek249251_arhitektura_in_urbanizem_popotresne_ljubljane (pridobljeno: 11. 12. 2017).

7 Branko Šuštar, Župan Ivan Hribar in šolstvo, *Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana*. Zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana, (ur. Taja Čepič, Janja Rebolj), Ljubljana 1997, str. 55.

8 Današnji Levstikov trg.

kom Antonom Maierjem, ki je pohvalil županova prizadevanja za razvoj šolstva: »Krasno je napredovala Ljubljana zadnjih deset let, a nikjer ni storila tako razsežnega napredka, kakor na polju šolstva.«⁹ Okrajni šolski nadzornik je zatem pohvalil še županovo naprednost in odločnost, »da so bile vse javne ljudske šole nastanjene v dostojnih poslopjih, s sodobno opremo, bogatimi zbirkami učil in dobro založenimi knjižnicami, tako javne kot zasebne ljudske šole – z vodovodno in električno napeljavo ...«¹⁰

Že več let pred ljubljanskim potresom si je kranjski Deželni zbor prizadeval za višjo deklinško šolo. S Hribarjevim prihodom na župansko mesto je šola pričela delovati leta 1896 v najetih prostorih v Zoisovi hiši in v prostorih Glasbene matice. Ljubljanski občinski svet je nato sklenil sam sezidati samostojno novo stavbo, hkrati pa šolo razširiti v *Mestni deklinski licej*.¹¹ Novo šolsko poslopje, zgrajeno po načrtih arhitekta Maksa Fabianija,¹² so odprli 4. oktobra 1907, na cesarjev god.

Veliko skrb in posebno pozornost je Hribar namenil tudi gradnji *Državne obrtne šole*, ki se je sprva imenovala Umetno-obrtna strokovna šola. »Poslopji te šole sta bili dograjeni in opremljeni leta 1911. Večje ima v tlorisu obliko črke F, manjše pa je imelo pred zgraditvijo glavnega prizidka obliko velikega I. Tako so ustvarili ogromni inicialki FI, kar je pomenilo Francisco Iosephinum (ali Franc Jožef).«¹³ Kot župan in kot državnozborski poslanec je Hribar pri finančnem ministrstvu dosegel, da je ljubljanski občini odpisal potresni dolg kot gradbeni prispevek za šolo in da so bili redni stroški vzdrževanja šole vključeni v proračun.¹⁴

Hribar se je v svojih prizadevanjih dobro zavedal, kako pomemben je dvig splošne izobrazbe. Odločno je zagovarjal zahtevo »za uvedbo slovenščine kot učnega jezika ...« kot tudi zahtevo za finančna sredstva, ki bi pokrila izdajo učnih knjig v slovenščini, za kar se je zavzemal v deželnem zboru.¹⁵ Iz zapisnika Mestnega šolskega sveta 7. oktobra 1896 je razvidno, da je slovenščina postala obvezen predmet na srednjih šolah tudi za Neslovence. Župan Hribar je ob tem opozoril,

9 Branko Šuštar, *Župan Ivan Hribar in šolstvo, Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana. Zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana*, (ur. Taja Čepič, Janja Rebolj), Ljubljana 1997, str. 56–57.

10 Prav tam, 57.

11 Mladika, danes sedež Ministrstva za zunanje zadeve RS. Večino denarja za gradnjo je daroval trgovec, ladjar in bančnik Josip Gorup (1834–1912). Slovenski poslovnež, mecen in filantrop, po nekaterih ocenah verjetno najbogatejši Slovenec vseh časov, imenovan tudi slovenski Rothschild. Med drugim je vodil gradnjo železnice Maribor–Celovec, zgradil Grand hotel Europa na Reki. Sodeloval je z Ivanom Hribarjem, slovenskimi in slovanskimi gospodarstveniki, finančno je podpiral razvoj šolstva in prenovo popotresne Ljubljane. V mednarodnih finančnih krogih je užival velik ugled. Bil je lastnik več zemljišč na Reki, v Trstu, Miljah, Opatiji in Ljubljani. Zaradi svojega mecenstva je postal častni meščan Ljubljane in še v številnih drugih mestih. Cesar ga je leta 1898 odlikoval z viteškim križcem reda Franca Jožefa in ga leta 1903 povzdignil v dedni viteški stan, dobil je pravico do uporabe naziva plemeniti Slavinjski (Josip vitez Gorup pl. Slavinjski). Njegova družinska grobnica na reškem pokopališču Kozala je danes zaščitena kot kulturna dediščina in je turistična znamenitost mesta (https://sl.wikipedia.org/wiki/Josip_Gorup, pridobljeno: 12. 12. 2020).

12 B. Šuštar 1997, str. 52.

13 Matjaž Zorko, Arhitekturne značilnosti Državne obrtne šole v Ljubljani, Sto let srednjega šolstva na Aškerčevi (ur. Mirko Geršak), Ljubljana 2011, str. 27.

14 Ivan Hribar, Moji spomini, Ljubljana 1983, str. 287.

15 B. Šuštar 1997, str. 58.

»da je svoje dni stavil dotični predlog v deželnem zboru, da pripomore slovenščini do iste veljave, kot jo ima nemščina ...«. ¹⁶

Ob koncu 19. stol. se je stopnjeval raznarodovalni pritisk na t. i. nezgodovinske narode monarhije, ki so bili politično podrejeni in gospodarsko šibkejši. V tem kontekstu je bil osnovnošolski državni zakon iz leta 1869 za Slovence pomanjkljiv v smislu narodnostne enakopravnosti, saj je dajal prednost nemščini in italijanščini kot učnima jezikoma. ¹⁷ Zato je na tem mestu treba omeniti, da je bil Hribar leta 1885 eden izmed ustanoviteljev šolskega narodnoobrambnega društva, Družbe sv. Cirila in Metoda, ki je kot zasebna šolska organizacija ¹⁸ skrbela za nove zasebne otroške vrtce, javne osnovne šole in jih tudi finančno podpirala. Kot je zapisal Hribar sam, je bilo temeljno poslanstvo Družbe, da se bori »za pravice in veljavo slovenskega jezika ter (se) razdirajočemu in raznarodujočemu početu nemških pohlepnikov postavijo meje«. ¹⁹ Pri reševanju vprašanja šolstva na Slovenskem se je Hribar zavzemal predvsem za *slovenski značaj* strokovnih in srednjih šol, kot »nalogo svojega življenja«, kot je zapisal sam, pa si je zadal s »postavljanjem zahtev za ustanovitev univerze v Ljubljani«. ²⁰

Johann Gabriel Seidl in predzgodovina Cesarske pesmi

Avstrijsko-nemški pesnik, Dunajčan Johann Gabriel Seidl ²¹ (1804–1875) je bil sin dvornega in sodiščnega advokata in je po Akademski gimnaziji na du-

¹⁶ Prav tam.

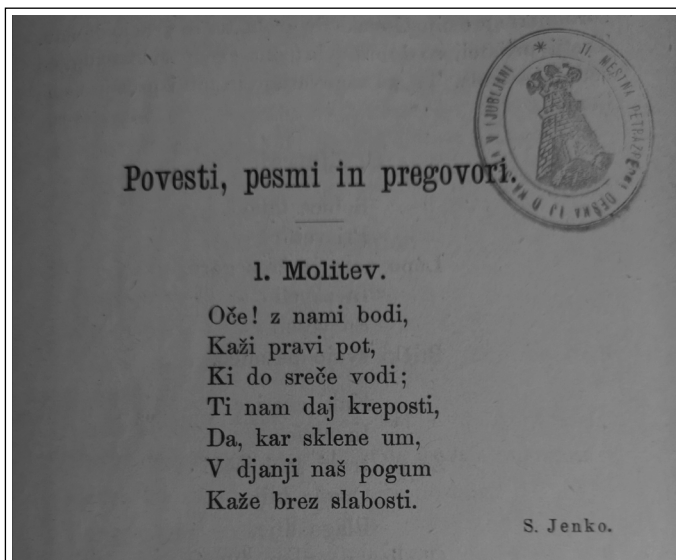
¹⁷ Zakon je določal, da o učnem jeziku na osnovnih šolah odločata krajevni in deželni šolski svet. Če sta bila ta dva v *neslovenskih rokah*, sta se lahko povsem legalno odločila za neslovenski učni jezik v javnih osnovnih šolah »tudi v tistih krajih, v katerih bi po svojem številu Slovenci imeli pravico do slovenščine kot učnega jezika. Posledica tega je bila, da so slovenski učni jezik na štajerskem ozemlju večinsko uveljavljali zgolj na Kranjskem in na Goriškem, medtem ko je na Štajerskem in Koroškem prevladovala nemščina, v Trstu in Istri pa italijanščina«. Andrej Vovko, Slovenska šola skozi zgodovino, *Slovensko šolstvo* (ur. Božidar Založnik), Nova Gorica 2006, str. 34–35.

¹⁸ Družba sv. Cirila in Metoda, zasebna šolska nadstrankarska organizacija, ustanovljena ob tisočletnici Metodove smrti. S svojimi podružnicami na Goriškem in Koroškem je podpirala večje upoštevanje slovenščine kot učnega jezika v javnih šolah na Slovenskem. Ustanovljena je bila kot obrambni odgovor proti nemškim in italijanskim nacionalističnim krogom v Deutscher Schulerrein, Pro Patria in Lega Nazionale, ki so v naših krajih z zasebnimi šolami še dodatno ponemčevali ali poitalijančevali slovenske šolarje. Prav tam.

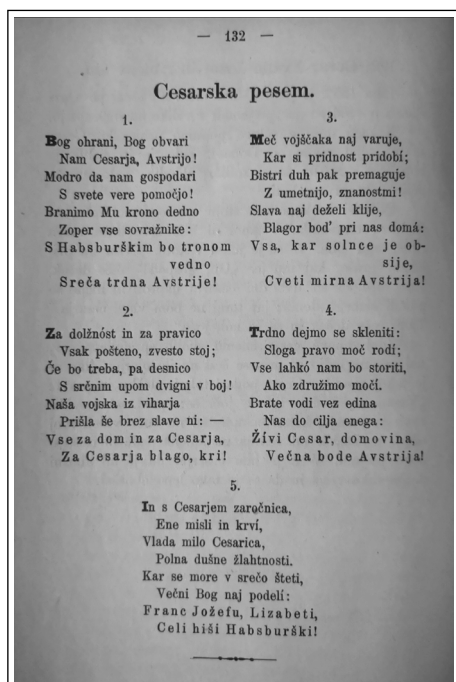
¹⁹ Jurij Perovšek, Duhovni in idejnopolični oris Ivana Hribarja, *Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana*, zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana (ur. Taja Čepič, Janja Rebolj), Ljubljana 1997, str. 13

²⁰ Prav tam.

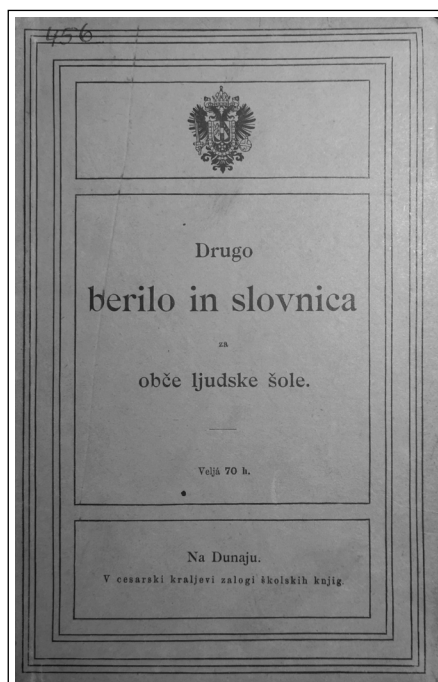
²¹ **Johann Gabriel Seidl** (1804–1875). Vsestranski potopisec o Štajerski in Kranjski, znane so npr. njegove zgodbe o Veroniki Deseniški, Žički kartuziji, Zdravilišču Dobrna in Celjskih grofih. Sistematično je zbiral izročilo antike in srednjega veka, veliko je prispeval k domoznanstvu Celja in celjske regije. Najbolj znana njegova pesem je cesarska himna *Gott erhalte, Gott beschütze* (*Cesarska pesem*), ki je bila v uporabi do propada Avstro-Ogrske. Alenka Hren Medved, *Seidlov zbornik, zbornik prispevkov s simpozija Johann Gabriel Seidl*, Celje, 14. december 2017, str. 5 in 127.

*Molitev Simona Jenka, Drugo berilo in slovnica,
Dunaj, 1898, str. 3.*

*Cesarska pesem, avstrijska himna,
besedilo Johann Gabriel Seidl, 1854,
Drugo berilo ..., str. 132.*

*Drugo berilo in slovnica, Dunaj, 1898
(Slovenski šolski muzej).*

*Simpozij Johann Gabriel Seidl
(1804–1875), Zbornik povzetkov, Celje,
december 2017 (naslovnica).*

Anton Godec je v *Popotniku* leta 1900 o tem zapisal: »Cesarska pesem se zavoljo tega tako imenuje, ker se je zložila v čast in slavo našemu presvetlemu cesarju. Dolžnost vsakega avstrijskega državljana je, da to pesem ne samo na pamet zna, ampak da nje besede tudi popolnoma razume. Zato hočemo danes cesarsko pesem natančneje razmotrivati.«²²

O nastanku pesmi nadalje zapiše, »da jo je leta 1854 zložil rojen Dunajčan, mnogo let profesor v Celju, pozneje ces. uradnik na Dunaju, Janez Gabrijel Seidl«. Seidlova pesem je bila zbrana na natečaju, ki je bil razpisan na Dunaju, »onemu, ki bo zložil najboljšo nemško cesarsko pesem«. »Mnogo pisateljev, ki so čutili kaj

najski univerzi študiral filozofijo in pravo.²² Postal je profesor gramatike in humanističnih predmetov, kasneje tudi pisatelj, dramatik, zgodovinar, narodopisec, arheolog, epigrafičar, cenzor, kustos ter cesarjev zakladnik. Leta 1829 ga je poklicna pot pripeljala v Celje, kjer je do leta 1840 poučeval na I. gimnaziji.

Nastanek prve učne ure izhaja, kot že omenjeno, iz koncepta predstavitve zgodovine šolstva na razstavi *Homo sum ...* Ivan Hribar in njegova Ljubljana (1997),²³ in je časovno umeščena v zadnji dve desetletji habsburške monarhije. Za glavno vsebino pedagoškega programa je bila izbrana *Cesarska pesem Johanna Gabriela Seidla*, ki je ponazarjala pouk v slovenščini – kot učnem jeziku v začetku 20. stoletja. Učna snov je bila pripravljena po učnem načrtu za 3. razred takratne ljudske šole na višji stopnji. Učenci so tedaj *Cesarsko pesem* največkrat peli v šoli in v cerkvi, pa tudi na cesarjev god in rojstni dan.

22 Matjaž Birk, Sašo Zver, Johann Gabriel Seidl v luči izbranih primerov iz avstrijskega literarnega zgodovinopisja, *Seidlov zbornik: zbornik prispevkov s simpozija Johann Gabriel Seidl* (ur. Alenka Hren Medved), Celje, 14. december 2017, Celje 2018, str. 11.

23 V tem času je v avstrijskih deželah aktualna šolska zakonodaja, uvedena z državnim ljudskošolskim zakonom, ki ga je razglasil cesar Franc Jožef 14. maja 1869 in se je pri nas obdržala še po razpadu Avstro-Ogrske (do leta 1929).

24 Anton Godec, *Cesarska pesem*, *Popotnik: Pedagoški in znanstven list*, 21, Maribor 1900, str. 45.

pevske žile v sebi, se je oglasilo, zmagala pa je Seidlova. Ta je bila torej uradno razglašena kot edina prava Cesarska pesem. Pela se je po Hajdn-ovem napevu.«²⁵

Iz nemščine je bila pesem prevedena v vse druge jezike Habsburške monarhije. Slovenski prevod je bil natisnjen l. 1855 v *Novicah*²⁶, za uradni prevod pa je obveljalo besedilo, ki ga je napisal Luka Jeran.²⁷

Avstrijski narodi so sicer imeli cesarsko pesem že od leta 1796, ko je še kot rimsko-nemški cesar vladal cesar Franc II. Habsburški, od leta 1804 avstrijski cesar Franc I. Najzgodnejši prevod prve kitice, ki ga je l. 1797 v *Lublanskih novicah* objavil *Valentin Vodnik*, se je glasil:²⁸

Bog obvaruj cesar Franca,
Srečo zdravje Bog mu daj!
Ljubezniv'ga naš'ga Franca,
Nebo varuj vekomaj!
Njega dni ne bode konca,
Svetlo solnce njemu sej!
Bog obvaruj cesar Franca,
Srečo, zdravje Bog mu daj!

Pravico tiska je Haydnova himna dobila 28. januarja 1797, prvič pa so jo zapeli v vseh gledališčih na Dunaju na rojstni dan cesarja Franca 12. februarja (1797). »Dunajčanje so jo stoje poslušali in na ves glas klicali »Slava!« dobremu cesarju Francu prvemu.«²⁹ Cesarska pesem se je hitro udomačila in po vsej Avstriji so jo kmalu znali na pamet. Po smrti cesarja Franca (1835), ko je zavladal njegov najstarejši sin Ferdinand (do 1848), se je besedilo spremenilo in prva kitica se je v prevodu Antona Martina Slomška glasila:

Blagor našemu cesarju,
Ferdinandu milemu!
Blagor njemu, poglavarju,
In cesarstvu celemu!
Večni! Tvoja roka dala
Ga je za namestnika,
Tvoja roka bo var'vala,
Ferdinanda milega.³⁰

Zanimivo pri tem je, da je to besedilo uradno ostalo v rabi še šest let po tem, ko je 2. decembra 1848 na cesarski prestol sedel Franc Jožef I. (1848–1916).

25 A. Godec 1900, str. 49–50.

26 Cesarska pesem, *Novice*, letnik XIII, 10. januar 1855, št. 3, str. 1 (kopirano iz literature).

27 *Tretje berilo za obče ljudske šole*, Dunaj 1896, str. 244. Glej tudi *Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole*, Dunaj 1898, str. 132.

28 Darjan Lorenčič, Peter Gračner, Johan Gabriel Seidl in himna Bog ohrani, Bog obvarji, *Seidlov zbornik: zbornik prispevkov s simpozija Johann Gabriel Seidl* (ur. Alenka Hren Medved), Celje, 14. december 2017, Celje 2018, str. 123–125.

29 A. Godec 1900, str. 49.

30 Prav tam.

Cesarska himna, notni zapis izvirnika s Haydnovim podpisom
(vir: [http://sl.wikipedia.org/wiki/Bog_ohrani,_Bog_obvarji#/media/](http://sl.wikipedia.org/wiki/Bog_ohrani,_Bog_obvarji#/media/File:Haydn_Kaiserlied_Reinschrift.jpg)
File: Haydn_Kaiserlied_Reinschrift.jpg).

Haydnov napev

Avstrijska Cesarska pesem je ena izmed najstarejših državnih himn. Slavo ji je prinesel skladatelj Joseph Haydn (1732–1809), ki je melodijo napisal na besedilo Lorenza Leopolda Haschke³¹ v času umika Napoleonove vojske z Dunaja (1797). Pri tem naj bi se zgledoval po angleški himni God Save The King. Haydnova himna je nastala po naročilu, »v luči francoske grožnje konec 18. stol.«, in sprva ni bila mišljena kot državna himna, pač pa le kot »obvezujoča narodna pesem«. Zamisel zanjo je dal grof Sauran,³² ki velja za pobudnika Haydnove skladbe.

Haydn je v melodiji za himno lahko izrazil »svoja globoka čustva do svojega vladarja in domovine, ki jo je neizmerno cenil in ljubil«. Melodija je bila ocenjena kot mojstrsko delo, kar je menil tudi skladatelj sam. Zelo so ga cenili po vsej

³¹ Lorenčič, Gračner 2018, str. 124.

³² Dunajski mestni načelnik, od leta 1795 tudi predsednik vlade Spodnje Avstrije.

Evropi, kar dokazujejo številna priznanja, ki jih je bil deležen.³³ »V znamenje najvišje naklonjenosti« pa je bil za uglasbitev himne bogato denarno nagrajen tudi s strani cesarja.³⁴

Cesarska pesem kot učna ura

A vrnimo se k besedilu Johanna Gabriela Seidla. Pesem so učenci pri učni uri s pomočjo *gospodične učiteljice*, ki je uro vodila, *razmotrivali* po kiticah; torej glasno brali in razlagali neznane besede. Naučili so se nekaj osnovnih pojmov o zgradbi pesmi, na primer, kaj so to stih, verzi, odstavki, kitice, in zvedeli so npr., kdo so pesniki. V času, ko so nam vladali še Habsburžani, so pesem učenci seveda deklamirali, ker so jo že znali na pamet, pri naši učni uri pa so jo učenci brali.

Po čitanju *prve (1.) kitice* smo razložili npr. izraz »cesar« (*Kdo je naš cesar? – Franc Jožef I.*). Večini (starejših) učencev na učni uri se je v spomin prikazala slika osivelega starca; z vsemogočnim očetovskim pogledom in znamenitimi brki. »Tista trajna in neminljiva podoba, ki se je vtisnila v podzavest ne samo Slovencev, ampak širšega področja nekdanje dvojne monarhije ...«³⁵

Učenci se nauče, da je *naša domovina Avstrija*, kaj pomeni *modro gospodariti (pametno ravnati, veliko misliti)* in pomen besed *dedna krona*. Vse neznane izraze pišejo tudi na tablo, npr: kaj pomeni *dedovati (prevzeti od prednikov, dobiti v dar)* in tudi, kot sledi v besedilu, kaj je to *habsburški tron*. Na učiteljičin ukaz nekdo od učencev na tablo napiše *Dežela Kranjska*. Ta je z Ljubljano od leta 1335 del *habsburških dednih dežel*.³⁶ Učenci nato izračunajo, koliko let »že *spadamo pod Habsburžane*«.

Pri *drugi (2.) kitici* se učenci nauče, da se je treba za svoje pravice pogajati in da je treba vse dolžnosti vestno izpolnjevati. Če pa bi bila domovina v nevarnosti, bi se zanjo tudi hrabro borili! »Z upom na zmago, na srečen izid brez strahu in trepetanja. S takimi mislimi so se Avstrijci vedno podajali v boj, in kakor nam zgodovina pravi, tudi mnogokrat zmagali. S spominjanjem na sijajne zmage avstrijske vojske lahko z navdušenjem tako obljubimo za cesarja in domovino vse darovati.«³⁷

Kaj so to stanovi, razložimo pri besedilu *tretje (3.) kitice: vojaški stan* naj brani premoženje mirnih državljanov, *sreča in bogastvo države* sta odvisna od pri-

33 Mnogo akademij in društev po vsej Evropi je Haydna imenovalo za častnega člana: v Amsterdamu, Parizu, St. Petersburgu, leta 1798 je postal član švedske Kraljeve akademije, leta 1792 je dobil častni doktorat Univerze v Oxfordu, leta 1800 pa je postal tudi častni član Filharmonične družbe v Ljubljani. Lorenčič, Gračner 2018, str. 125.

34 Godec 1900, str. 49.

35 Franc Jožef (ur. Gregor Antoličič), Ljubljana 2016, str. 7.

36 Prav tam, str. 13.

37 Godec 1900, str. 49.

dnosti in marljivosti državljanov. Če se bosta *pridno gojili še znanost in umetnost*, bo naša država postala – slavna! Na tablo nato narišemo in napišemo »*solnce*«.

Četrta (4.) kitica govori o slogi. Vladar, ki se je na prestol zavihtel davnega leta 1848, star komaj 18 let, si je za svoje vladarsko geslo izbral znameniti izrek *Viribus Unitis* – S skupnimi močmi, z združenimi močmi ali povedano lahko tudi s slovenskim pregovorom *V slogi je moč!* Bodimo torej složni za čast in srečo drage domovine.

Na vprašanje *Kaj je sloga?* (sloga-edinost-enotnost) so učenci podajali različne odgovore. Na primer: »*Samo sloga Srbe spašava!*« je bil odgovor nekoga od srednješolcev. Duhovit je bil tudi odgovor mojega nekdanjega profesorja dr. Vasilija Melika,³⁸ ko se je ob priliki udeležil učne ure *Cesarska pesem* v Slovenskem šolskem muzeju. Njegov odgovor je bil: »*Gospodična učiteljica, v Slogi je kino!*«

Posebnost *pete* (5.) kitice je, da je bila dodana šele, ko se je cesar Franc Jožef poročil z bavarsko princeso Elizabeto. Vprašanja za učence se tukaj nanašajo predvsem na cesarico:

Kdo je vladal ob strani cesarja? Kako se je imenovala cesarica? Kako smo jo klicali, kakšen nadimek je imela? Kdo je »zaročnica«? Kaj pomenita besedi »dušne žlahtnosti«? Poišči nadomestno besedo! (Plemenitost).

Ko sem razlagala pridevnik »*žlahtno*« (vino, besede, kovine, kapljice), je padel duhovit odgovor na vprašanje: *Kakšna je oseba, če je po duši žlahtna in jo primerjamo z vinom ali trto?* Eden od učencev je odgovoril: »*Gospodična učiteljica, pijana vendar!*«

Ker učna ura uprizarja čas po letu 1900, na tem mestu omenimo žalostni dogodek – cesaričino smrt, umor v Ženevi, 10. kimavca (septembra) 1898. V letu, ko je Franc Jožef praznoval 50. obletnico prihoda na prestol, se je življenje cesarice Sisi končalo na poti ob promenadi ženevskega jezera, kjer jo je s pilo zabodel italijanski anarhist Luigi Lucheni.³⁹ »Žalovali so takrat vsi avstrijski narodi, ker je bila vsem dobra mati.«⁴⁰

Na zaključku učne ure sledijo vprašanja za preverjanje: *Ob katerih priložnostih pojemo cesarsko pesem v cerkvi? – Na rojstni dan našega presvetlega cesarja – 18. velikega srpana (avgusta) in na cesarjev god – 4. vinotoka (oktobra).*

In kakšna je domača naloga? Ker je *Cesarska pesem* »*naša najlepša pesem*«, je (bila) dolžnost vsakega avstrijskega državljana, »*da to pesem ne samo na pamet zna, pač pa da jo tudi popolnoma razume*«. ⁴¹ Učenci se morajo pesem seveda naučiti na pamet.

Konec muzejske demonstracije najboljši učenec oznani z ročnim zvonenjem, učna ura pa se zaključi z obveznim pozdravom: »Zbogom, gospodična učiteljica!«

38 Dr. Vasilij Melik (1929–2009), nekdanji redni profesor za zgodovino na FF UL, redni član SAZU.

39 Franc Jožef (ur. Gregor Antoličič), Ljubljana 2016, str. 159.

40 Godec 1900, str. 48.

41 Prav tam, str. 45.

Najboljši učenci na učni uri v Slovenskem šolskem muzeju, kolektiv OŠ Belica, Prelog, Hrvaška, 6. 10. 2017 (arhiv Taje J. Gubenšek).

Učna ura in strahospoštovanje

Iz povedanega niti ni razvidno, zakaj se je učna ura Cesarska pesem tako pri-
jela in smo jo že v času trajanja razstave v Mestnem muzeju Ljubljana ponovili več
kot stokrat. Če pa k temu dodamo, da smo v scenarij vpletli nekatere elemente
disciplinskih ukrepov – uporabo *leskove šibe*, *klečanje na koruzi* in *sedenje v oslo-
vski klopi* oziroma *kazensko sedenje na oslu*, pri tem pa od učencev med poukom
zahtevali še *vzravnano držo*, *sklenjene roke na trtici*, *strogo tišino med poukom* in
obnašanje po bontonu,⁴² se slika bolj izostri. Nova, liberalna šolska zakonodaja, ki
je v avstrijskih deželah veljala že od leta 1869, je leta 1870 formalno sicer odpravila
telesno kazen iz osnovnih šol, a so učitelji ob tej uredbi javno izražali nezadovolj-
stvo. Znan je primer protesta leta 1876 v Kamniku, kjer so menili, da so učiteljem
z odpravo uporabe šibe v šoli praktično zvezali roke, »saj je palica včasih kaj do-
bro služila in da bi tudi še tedaj, saj so se vsaki drugi kazni malopridneži med
učenci le posmehovali«. ⁴³

K avtentičnosti igranega pouka prispeva tudi oprema razreda. Stare, neu-
dobne lesene klopi z odprtini za črnilnik in zarezo za pero, ročni zvonc, ki

⁴² Bonton ali Lepo vedenje, posebna učna ura v SŠM.

⁴³ Branko Šuštar, Šolski redi, *Otrok in družina*, 7–8/96, str. 27.

je oznanjal začetek in konec pouka, križ in osrednji predmet časa – slika cesarja Franca Jožefa na steni, lesene tablice na šolskih klopeh in predvsem stroga gospodična učiteljica s šibo v roki (sic!), oblečena po francjožefovski modi, so tisti elementi, s katerimi *časovni stroj* zavrtimo za več kot sto let nazaj in obiskovalcem približamo *šolo nekoč*.

Uspeh učne ure kot zgodovinske demonstracije

Prvo poskusno učno uro naših babic in dedkov, kot smo jo poimenovali, smo izvedli v Turjaški palači in *premiera* je bila obetavna. Kot učenci so namreč nastopili kar sodelavci Mestnega muzeja Ljubljana in Slovenskega šolskega muzeja. Z največjim zadovoljstvom so se prelevili v nadobudne šolarje in jih v nagajivosti izvrstno posnemali v prav vseh elementih, ki jih lahko zaznamo pri osnovnošolcih. Klepetali so neutrudno, se ščipali, vlekli za lase in tožarili, brali, kot da imajo berilo za tretji razred res prvič pred seboj in na vprašanja odgovarjali kar se da *zvedavo*. Sama sem se čisto vživela v vlogo *gospodične učiteljice*, saj sem jih lahko krotila s šibo, jih kaznovala s klečanjem na koruzi ali pa so dobili kazensko domačo nalogo *stokrat napisati*: »V šoli ne smem kazati jezika!«⁴⁴

Takrat, leta 1998, si niti predstavljali nismo, da bo učna ura, ki se začne z obveznim pozdravom: »*Bog daj, gospodična učiteljica!*«, molitvijo Simona Jenka⁴⁵ in *pregledom čistoče rok*, postala ena izmed najuspešnejših slovenskih muzejskih pedagoških demonstracij. Vzdušje, ki ga je s svojo pojavo in avtoritativnim nastopom izza katedra pri igrani uri ustvarila gospodična učiteljica na eni in strah učencev pred leskovo palico in kaznimi na drugi strani, je bilo v slovenskem muzejskem prostoru nekaj povsem novega in posebnega. Predvsem za mlajše obiskovalce, ki so o nekdanji strogi vzgoji in učnih metodah morda slišali res le iz spominov svojih babic in dedkov. Na muzejski učni uri lahko vse to, o čemer so jim predniki pripovedovali, doživijo v živo – na lastni koži. Zato je vznemirjenje med obiskovalci pred pričetkom učnih ur prisotno vedno, ne glede na starost obiskovalcev: mlajši so preplašeni, starejši osnovnošolci polni adrenalina, kmalu po pričetku ure onemijo ali končajo na kakšnem *odkazanem prostoru*.⁴⁶ Starejši obiskovalci, starši in učitelji so polni nostalgije po svoji stari šoli in se v glavnem zelo dobro prilagodijo našemu programu.⁴⁷ Ni pa nujno, da je vedno tako. Zato je tudi za *gospodično učiteljico* vedno neznanka, kako se bo ura iztekla.

44 Taja J. Gubenšek, V šoli ne smem kazati jezika, *Adria Airways In-Flight Magazine*, avg.–sep. 2011, str. 52.

45 Simon Jenko, Molitev, *Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole*, Dunaj 1898, str. 3.

46 Kazenski prostor.

47 Posebno zanimive so izjave učiteljev, zakaj že dvajset let vodijo učence na naš specialni pedagoški program, o čemer zapišemo več ob kakšni naslednji priložnosti.

Že v času razstave Homo sum smo imeli pri učni uri veliko odraslih in starejših obiskovalcev, ki so se s posebno nostalgijo po županu Hribarju radi spominjali tudi svoje šole in tistih časov, ko so v šolo hodili še bosi. Danes, dobrih dvajset let kasneje, učne ure živijo naprej in se vsebinsko razvijajo v sklopu Pedagoškega programa Slovenskega šolskega muzeja,⁴⁸ kjer obiskovalcem po *muzejskem urniku* ponujamo trinajst različnih vsebin zgodovinskih učnih ur.⁴⁹

Zaključek

Zakaj je torej učna ura Cesarska pesem postala uspešen pedagoški program in kaj je namen učne ure? Za obiskovalce te muzejske demonstracije je pomembno predvsem *vzdušje nekdanje šole*, ki nam ga je s pripomočki in živo igro⁵⁰ uspelo ustvariti in ga danes v naših šolah seveda ni več. Kako teče zgodovinska učna ura v muzeju, ni odvisno samo od našega scenarija in stroge gospodične učiteljice, pač pa k temu vedno veliko prispevajo tudi obiskovalci sami: s svojimi reakcijami, vedenjem, odgovori, nevédnostjo itd. Čeprav gre samo za muzejsko demonstracijo, pa vendarle tudi nekdanje manire lahko izzvenijo tako, da z njimi učence opozarjamo in usmerjamo *k spoštovanju med ljudmi* (predvsem predpostavljenih), *k poslušanju, opazovanju, h koristnim navadam, kot so glasno branje pred spanjem, higieni (čistoča rok in čevljev), urejenosti obleke ali na primer nošenju čistega, zlikanega robčka v žepu (sic!) ali recimo koristni izrabi časa, kar zapišemo tudi v več jezikih*:

*Čas je zlato! Die Zeit ist knapp!*⁵¹ ali kot so rekli stari Latinci: *Tempus irreparabile fugit*⁵², če omenimo le nekaj poudarkov, ki izstopajo pri drugih učnih urah. Ti elementi imajo kljub časovni odmaknjenosti šolskega učnega načrta, iz katerega izhajajo, tudi danes aktualen pomen.⁵³ To nam potrjujejo šole, ki so postale naše stalne stranke v teh letih, učitelji, ki leto za letom prihajajo na naše pedagoške programe z vedno novimi generacijami učencev, srednješolcev in študentov, in vsi drugi obiskovalci, ki se trumoma že leta vračajo v naš muzej. V ponos in veselje nam je, da so bile naše učne ure predstavljene kot primer dobre (zgodo-

48 V dvajsetih letih smo animatorji v SŠM skupaj izvedli več kot osem tisoč ponovitev učnih ur.

49 *Pedagoški programi v šolskem letu 2020/21*, Slovenski šolski muzej, Ljubljana 2020.

50 Danes je za nekatere obiskovalce učnih ur seveda zelo nenavadno, da morajo ob pričetku pouka gospodično učiteljico stoje pozdraviti, da morajo v šoli moliti, vstati, ko so vprašani, ali da jim učiteljica pregleduje čistočo rok na začetku pouka.

51 Čas je dragocen.

52 Čas nepovratno beži.

53 Taja J. Gubenšek, Fenomen učnih ur v SŠM, *Šolska kronika*, 26, 2017, številka 3, str. 397–408.

vinske) pedagoške prakse v muzeju⁵⁴ za različne starostne stopnje in zelo različne interesne skupine v Sloveniji kot tudi v nekaterih drugih državah,⁵⁵ kamor je že segel glas o našem uspešnem programu.

Viri in literatura

Časopisni viri

Novice gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari,
Cesarska pesem, *Novice*, letnik XIII, 10. januar 1855, št. 3
Otrok in družina
Šuštar, Branko, Šolski redi, *Otrok in družina*, št.7-8, 1996
Popotnik, pedagoški in znanstven list
Godec, Anton, Cesarska pesem, *Popotnik*, letnik XXI, 1900

Spletni viri

Arhitektura_in_urbanizem_popotresne_ljubljane, predavanje prof. dr. Petra Krečiča 18. 4. 2013, Ljubljanski grad https://www.napovednik.com/dogodek249251_arhitektura_in_urbanizem_popotresne_ljubljane (pridobljeno: 11. 12. 2017).
Cesarska himna, notni zapis izvirnika s Haydnovim podpisom https://sl.wikipedia.org/wiki/Bog_ohrani,_Bog_obvarji#/media/File:Haydn_Kaiserlied_Reinschrift.jpg), (pridobljeno: 7. 2. 2017).
120 let po rušilnem potresu <http://www.delo.si/prosti-cas/zanimivosti/120-let-po-rusilnem-potresu> (pridobljeno: 10. 12. 2017).
Josip Gorup https://sl.wikipedia.org/wiki/Josip_Gorup (pridobljeno: 12. 12. 2020).
Ljubljanski potres 1895 http://sl.wikipedia.org/wiki/Ljubljanski_potres_1895 (pridobljeno: 11. 12. 2017).
Tehniška srednja šola [https://sl.wikipedia.org/wiki/Tehni%C5%A1ka_srednja_%C5%A1ola_\(Ljubljana,_A%C5%A1ker%C4%8Deva\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Tehni%C5%A1ka_srednja_%C5%A1ola_(Ljubljana,_A%C5%A1ker%C4%8Deva)) (pridobljeno: 11. 12. 2017).
Gimnazija Poljane skozi čas <https://www.gimnazija-poljane.com/sl/skozi-cas/> (pridobljeno: 5. 1. 2018).
Vasilij Melik <http://www.sazu.si/clani/vasilij-melik> (pridobljeno: 8. 3. 2018).

54 Taja J. Gubenšek, *Zgodovinske učne ure v Slovenskem šolskem muzeju*, referat ob 40. letnici Pedagoške sekcije SMS in delo z najstniki v muzeju, Muzeoforum, 26. marec 2012, Cankarjev dom, Ljubljana.

55 Iz Hrvaške, Srbije, BiH, Italije, Avstrije, Anglije ...

Literatura

- Antoličič, Gregor (ur.): *Franc Jožef*, Cankarjeva založba, Ljubljana 2016.
- Bled, Jean-Paul: *Franc Jožef*, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1990.
- Čitanka za obče ljudske šole, Dunaj 1915.
- Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole*, Dunaj 1898.
- Gubenšek, Taja: Kako sem postala »Gospodična učiteljica«, *Šolska kronika* 10, 2/2001-XXXIV.
- Gubenšek, Taja: V šoli ne smem kazati jezika, *Adria Airways In-Flight Magazine*, avg – sep. 2011.
- Gubenšek, Taja: Fenomen učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju, *Šolska kronika* št. 3, 26/2017.
- Gubenšek, Taja J.: Cesarska pesem kot primer učne vsebine v nekdanjem učnem načrtu in v sodobnem pedagoškem programu v Mestnem muzeju Ljubljana in Slovenskem šolskem muzeju, v *Seidlov zbornik*, Celje, 2018.
- Johann Fridrich Herbart, O vzgoji pod javnim vplivom, *Sodobna pedagogika*, letnik 46, 1995.
- Hribar, Ivan: *Moji spomini 1 in 2*, Slovenska matica, Ljubljana 1983.
- Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana*, Zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana, Ljubljana 1997.
- Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana*, Katalog ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana, Ljubljana 1997.
- Krstulovič, Nataša Cigoj, *Himna kot simbol naroda: premislek ob stoletnici nastanka Premrlove Zdravice*, v *De musica disserenda*, l. 1, št. 1–2, 2005.
- Matija Lichtenwallner, Formalne stopnje, *Popotnik* 1897.
- Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2011/12*.
- Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2011–2013*, Skupnost muzejev Slovenije, Ljubljana 2011.
- Edvard Protner, Pedagogika in izobrazba učitelja med razsvetljenstvom in neohumanizmom, *Sodobna pedagogika*, letnik 47, 1996, št. 1–2.
- Edvard Protner, *Herbartizem v izobraževanju učiteljev na Slovenskem*, doktorska disertacija, Filozofska fakulteta Ljubljana 1998.
- Seidlov zbornik, zbornik prispevkov s simpozija Johann Gabriel Seidl, Celje, 14. december 2017.
- Tretje berilo za obče ljudske šole*, Dunaj 1896.
- Založnik, Božidar (ur.): *Slovensko šolstvo*, Educa, Nova Gorica 2006.

Povzetek

Učna ura Cesarska pesem je bila kot učna ura prvič izvedena v sklopu pedagoškega dela razstave *Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana*, ki jo je Mestni muzej Ljubljana pripravil konec leta 1997. Scenarij je avtorica razstave

dr. Irena Žmuc pripravila v sodelovanju s kustosi Slovenskega šolskega muzeja. Ljubljanski župan Hribar je bil v času svojega županovanja v popotresni Ljubljani zaslužen za gradnjo marsikaterega šolskega poslopja (dekliška šola pri sv. Jakobu, Mestni deklinski licej, Državna obrtna šola ...). Za glavno vsebino učne ure je bila izbrana Cesarska pesem Johanna Gabriela Seidla, ki je postala uradna državna himna leta 1854 in so jo peli na melodijo Josefa Haydna. Scenarij učne ure je bil pripravljen po učnem načrtu 3. razreda takratne ljudske šole na višji stopnji. Učenci so tedaj Cesarsko pesem največkrat peli v šoli in v cerkvi pa tudi na cesarjev god in rojstni dan. Pri učni uri so jo učenci s pomočjo gospodične učiteljice, ki je uro vodila, po kiticah glasno brali in razlagali neznane besede. Naučili so se tudi nekaj osnovnih pojmov o zgradbi pesmi (verzi, kitice) ter spoznali nove izraze (cesar Franc Jožef, domovina Avstrija, vojaški stan, sloga, žlahtnost ...).

Po koncu razstave v Mestnem muzeju Ljubljana je učna ura Cesarska pesem postala del pedagoškega programa v Slovenskem šolskem muzeju. Model scenarija, kjer zgodovinski pouk poteka v živo, obiskovalcem omogoča izjemno izkušnjo, da v starih šolskih klopih na lastni koži začutijo vzdušje nekdanje šole. Muzejska demonstracija je preplet spontanega učenja in zabave, čeprav pod taktirko (leskovo palico) stroge gospodične učiteljice, ki izza katedra poseblja strahospoštovanje, kjer ni dovoljeno klepetati ne prežvekovati, sedeti je treba zravnano, z rokami na hrbtu in odgovarjati v celih stavkih. Ako ni tako, sledijo kazni na posebnih odkazanih prostorih, kot so sedenje na oslovski klopi, stanje v kotu, klečanje na koruzi ali pa si učenci prislužijo kazenske domače naloge iz lepopisja. Doživetje avtentičnega vzdušja šole naših babic in dedkov na lastni koži je nekaj povsem drugega kot to, kar učenci poznajo iz svoje sodobne šole. Zato je ta inovativen pedagoški program, ki je bil za osnovo tudi drugim vsebinam učnih ur, postal obče zanimiv fenomen v muzejski pedagoški ponudbi in bo gotovo še dolgo aktualen.

Zusammenfassung

Warum wurde die Lehrstunde "die Kaiserhymne" ein erfolgreiches pädagogisches Programm?

Taja J. Gubenšek

Die Kaiserhymne wurde zum ersten Mal im Rahmen des pädagogischen Teils der Ausstellung Homo sum ... Ivan Hribar und sein Ljubljana aufgeführt, die Ende 1997 vom Stadtmuseum von Ljubljana vorbereitet wurde.

Das Szenarium wurde von Dr. Irena Žmuc in Zusammenarbeit mit den Kustoden des Slowenischen Schulmuseums vorbereitet. Während seines Bürgermeisteramtes in Ljubljana wurde Hribar der Bau vieler Schulgebäude zugeschrieben (die Mädchenschule bei St. Jakob, das Mädchenlyzeum, die Staats-Handwerksschule ...). Als Hauptinhalt der Lehrstunde wurde die Kaiserhymne von Johann Gabriel Seidl gewählt, die 1854 zur offiziellen Nationalhymne wurde und nach der Melodie von Josef Haydn gesungen wurde. Das Szenario der Lehrstunde wurde

gemäß dem Lehrplan der 3. Klasse der damaligen Volksschule auf der höheren Ebene vorbereitet. Zu dieser Zeit sangen die Schüler die Kaiserhymne am häufigsten in der Schule und in der Kirche sowie am Namenstag und Geburtstag des Kaisers. Während des Unterrichts lasen die Schüler mit Hilfe der Fräulein Lehrerin, die den Unterricht leitete, die Hymne in Strophen vor und erklärten die unbekannten Wörter. Sie lernten auch einige grundlegende Konzepte über die Struktur des Gedichts (Verse, Strophen) und lernten neue Begriffe (Kaiser Franz Joseph, Heimat Österreich, militärischer Status, Eintracht, Edelheit ...).

Nach dem Ende der Ausstellung im Stadtmuseum von Ljubljana wurde die Lehrstunde Teil des pädagogischen Programms im Slowenischen Schulmuseum. Das Szenariomodell, in dem der Geschichtsunterricht live stattfindet, bietet den Besuchern ein außergewöhnliches Erlebnis, um die Atmosphäre der ehemaligen Schule auf ihrer eigenen Haut zu spüren. Die Museumsdemonstration ist eine Verflechtung von spontanem Lernen und Spaß, wenn auch unter der Leitung einer strengen Fräulein Lehrerin, die Ehrfurcht hinter dem Katheder verkörpert, wo es nicht erlaubt ist zu plaudern oder zu kauen, wo man aufrecht und mit den Händen auf dem Rücken sitzen und in ganzen Sätzen antworten muss. Ist dies nicht der Fall, folgen Strafen in speziell abgesagten Bereichen, z. B. sitzen auf einer Eselbank, stehen in einer Ecke, knien auf Mais oder Strafhäusaufgabe aus Schönschreiben.

Das Erlebnis der authentischen Atmosphäre der „Schule unserer Großeltern“ auf eigene Faust ist etwas völlig anderes als das, was die Schüler aus ihrer modernen Schule kennen. Daher ist dieses innovative pädagogische Programm, das auch die Grundlage für andere Lehrstunden bildete, zu einem allgemein interessanten Phänomen im pädagogischen Angebot des Museums geworden und wird sicherlich noch lange relevant sein.

